

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 5. januarja 1859.

Strehe iz platnic debelega papirja.

Strehe pokrivati s platnicami debelega ali tako imenovanega pôpanega papirja (Pappendeckel) ni prazna reč, kakor morebiti marsikdo misli. Časnik dunajske kmetijske družbe, kateri nikoli ne lovi praznih muh, priporoča napravo takih streh in pravi, da nemške bukvice, ki jih je nedavnej na svetlo dal saksonski grajšak A. Schönberg pod naslovom: „Die Pappdächer; Erfahrungen über Haltbarkeit und Werth, so wie Anleitung zur Anfertigung derselben. Schönfelds Buchhandlung, Dresden“ prav djansko ali praktično razlagajo napravo in koristnost takih stréh.

Navadne platnice debelega ali pôpanega papirja pa niso same po sebi za pokrivanje stréh pripravne, ampak namazane morajo biti s katranom iz premoga ali kamnenega oglja (Steinkohlentheer), s katerim, na priliko, tudi morske ladije ali barke mažejo, da jim moča ne škoduje, in se v štacunah lahko dobiva.

Napravi si pa slehern gospodar prav lahko sam streho iz vsacega debelega ali pôpanega papirja ali kartona, da je papir le dovolj močan, terden in gost.

Katran, v katerem misliš platnice namakati, se mora, zavolj nesreče ognja, ker se rad vname, na prostem kraji, ne pa kje pod streho, v kaki ponvi ali pa v kakem vzdanim kotlu tako dolgo kuhati, dokler se popolnoma ne raztopi. Ta ponva ali kotel mora tako globok biti, da se platnice v raztopljeni katran lahko pokonci ena k drugi tako postavijo, da se ga popolnoma od vseh strani dobro navzamejo.

Eno uro je za to dosti; katran se mora v tem vedno pri malem ognju pustiti, da se polagoma kuha.

Potem se napojene platnice iz katrana ena za drugo poberejo in na kakošno dolgo mizo razpoložé, ki je nekoliko na eno stran nagnjena, da se maz popolnoma in lože odteče. Če se pa mizi zadej kako slonilo napravi, se dajo platnice še lože in sicer pokonci postaviti, in če ima miza na drugi strani višji rob, in, kjer je najnižje, luknjo za odtok, se katran, ki se z namočenih platnic ocejja, ne pogubuje, ampak v podstavljeno posodo steka.

Da se pa namočene platnice popolnoma posušé, se morajo tudi na prostem kraji razstaviti tako, da se najprej na eni strani do dobrega posušé, potlej pa na drugi. Ne smejo se pa platnice ena na drugo naložiti, dokler niso popolnoma suhe, sicer bi se ena druge prijela in težko bi jih bilo narazen spraviti.

Če se tako ravná, moreta dva delavca v malo dneh toliko platnic napraviti, da jih je za eno streho dovolj.

Naprava pokatranjenih platnic kakor tudi njih pribijanje na streho ne potrebuje nobenega posebnega poduka ali kakošne poprejšne vaje; to delo ni na nobeno plat težko in ne tirja nobene posebne ročnosti. Vsak delavec ga lahko opravi.

Stroški, da se streha s takimi platnicami pokrije, so, skoraj bi djal, za 5. del manjši od une, ki je z opeko (ceglom) krita; zraven tega je pa taka streha silno lahka, tedaj se tudi vse podstrešje toliko cenejše napraviti dá kar se tiče zidovja in lesovja.

Posebnega priporočila so pa na to vižo krite strehe tudi zato vredne, ker se jih moča ne prime; podstrešnice so suhe in čedne; vse, kar se v njih spravlja, je dobro shranjeno; srež se notranje plati teh streh ne prime kakor cegelnatih stréh, in zaméti snega so pod njimi nemogoči.

Če poslednjič še povemo, da najjemenitniše asekuracije ne stavijo višje tarife za zavarovanje takih stréh kakor za take, ki so s ceglom pokrite, je menda to najbolja priča, da tudi zavoljo ognja niso nevarniše kakor une s ceglom ali plošami krite.

Če bi si že naši gospodarji ne upali pokrivati hišnih stréh s takimi platnicami, naj saj prevdarijo: ali bi ne bile prav, da bi saj manje poslopja pokrivali ž njimi, ker imajo vse lastnosti dobre strehe, pa so verh tudi še cenejše.

Ali so pa tudi za terpež, to je edino vprašanje, o katerem v tem priporočilu ni nobenega govorjenja. Ker se pa tako na glas priporočajo, bi vendar utegnili misliti, da so, — pa to morejo le skušnje do dobrega poterdti. Če bi tedaj kdo tako streho skusil, naj nam ob svojem času po „Novicah“ pové, kako je ž njo zadovoljen.

Nova kërma.

Marsikdo pri nas še misli, da v ruski Sibirii imajo samo led in sneg; — al ona je plodna kakor je naša zemlja. Tako ravno sedaj priporočajo dunajske gospodarske novice neko pri nas dosihmal še neznanu rastlino kot izverstno kërmo ali klajo za živino, ktere korist se je poterdila po mnogoletnih skušnjah; zato omenjene novice zavračajo pozornost naših gospodarjev na to prekoristno rastlino, ktero posebno goveda in ovce rade jejo.

Rastlina ta je sibirski dežen — ali sibirski bëršt, kakor ji na Horvaškem pravijo — (*Heracleum sibiricum* L., sibirisches Heilkraut), kateri v Sibirii raste do ledene Kamčatke, v slabi (meršavi) in merzli zemlji, in samo enkrat vsejan terpi 8 do 10 let, vsako leto prav rodoviten.

Sibirski dežen je soroden našemu navadnemu dežnu ali medvedji dlani — ali volčji šapi kakor ga Horvati zovejo — (*Heracleum Sphondylium*, gemeines Heilkraut), kateri raste po livadah ali travnikih in je dobra živinska piča. Kdor ne pozna navadnega dežna ali medvedje dlane, pa pozna vendar tobak, ga bo lahko spoznal, ker mu je zeló podoben: na velikem in čez seženj (klastro) visokem stebelu raste perje, do dva komolca dolgo in tričetert komolca široko, ktero vsaka živina rada jé, posebno dokler je mlado. Poglavitna korist te rastline pa je, da že zgodaj spomladi začne rasti berž ko je zmerzlina odjenjala in še vse druge trave spijo, in da je tudi pozneje ponočni mraz ne zadržuje. Dežen že takrat dosti perja ima, da ga more gospodar živini pokladati, in ob kratkem mu zraste iznova. „Fundgrube“ piše, da se je lani od 2 štiriletnih stebel mesca malega travna (aprila) 180, rožnika 190, velikega serpana (avgusta) pa 160 funtov perja nabralo, tedaj sta one dve stebli skupaj 5 centov in 30 funtov zelene kerme dale. Poleg tega bi gospodar od 12 takih

stebel, kadar dorastejo in so že dosti močne, dobil na leto 30 centov kerme — in to je že kaj!

Ker je dežen ali beršt zlo košat, ga je treba po sežnji (klaftri) saksebi saditi, in perje je treba smukati, preden terdo prihaja. Da ga več dobiš, pognoji zemljo, še bolj zato, ker dežen več let na istem prostoru ostane; zavoljo tega jo boš tudi dobro opravil, ako vsako leto vsako steblo obložiš z dobro podelanim gnojem.

Samo to ne bo gospodarjem po volji, da se mora eno leto čakati, dokler začne dežen roditi: ako vseješ dežna letošnja spomlad, ti bo kalilo seme še le čez leto in dan, namreč drugo spomlad, pa kdor čaka, pričaka lepo kermo. Za to ga sejejo radi tako, da ga en del vsejejo mesca kimovca, drugi del pa mesca svečana.

Vsaki gospodar ima gotovo blizo hiše kak prostor, ki mu ne donša nobenega dobička; naj tedaj ta prostor globoko izorje, pognoji in potem vseje dežna kakih 10 do 20 stebel; pa bo imel pri roki 30 do 50 centov kerme. To je pač lepa reč!

Seme deženovo prodajajo vsi imenitniši semenarji, posebno pa Karl Mayr v Peštu. *) „Gosp. list.“

Gospodarska skušnja.

(Podgane pregnati), ki so dostikrat gospodarjem velika nadloga, svetuje francozki časnik „Globe“ nek gotov pa popolnoma nedolžen pomoček: namreč navadno ali vinsko rutico (Garten- oder Weinraute, Ruta graveolens), ktera naj se posušiti dá in potem v šopičih sèm ter tjè po skednjih ali žitnicah obesì. Pravijo, da podgane kmali pobegnejo, kadar rutični šopiči sèm ter tjè visijo. — Da je rutica nedolžna reč, je gotovo, — ali pa tudi tako gotovo pomaga kakor „Globe“ pravi, se bo treba še le po skušnjah prepričati. — Ravno ta časnik terdi, da čebulja in seno kmali po košnji prežene žitnega mōla.

Naturoznanske čertice.

Solnce.

Kraljica na nebu, ki našo zemljo osvetljuje in greje, in ktera se našim slabim očem kaže kakor kugla, ki v presredji le čevelj ali 12 pavcov meri in se nam naj večja zdi 1. prosenca ali januarja, najmanja pa 2. malega serpana ali julija, je pervakinja izmed vseh planetov; ona je srednica neizmerne sveta, v katerem se, kolikor nam je dozday znano, 28 planetov, 21 lun in sto in sto tisoč repatih zvezd in asteroidov suče po neskončni modrosti Stvarnika nebes in zemlje. Na njo so po skrivnostni navlečni moči vezane vse druge stvari na nebu z našo zemljo vred; ž njimi vred dela ona veliko državo, v kateri veličastno kraljuje, pa ne, da bi sebično gospodarila, ampak da vse pod svojim milostnim krilom ima in jim je dobrovoljna mati.

Da pa solnce zvonec nosi med vsemi njemu podložnimi svetnimi stvarmi, izvira od tod, ker jih na veličini in masi presega vse. Masa njena je namreč 720krat večja kakor vseh drugih stvari njene verste. Zdi se nam solnce sicer ne veliko večje memo lune, al to izvira od veliko večje daljave od nas; luna je od nas le 51,800 milj dalječ, srednja daljava solnca od zemlje pa znaša 20 milijonov in 682,440 milj. Koliki razloček!

Če po tej daljavi in njegovi dozdevni velikosti preraj-tamo solnčni pravi premernik, ga najdemo, da je tolikšen,

*) Naša kmetijska družba ga bo skusila berž dobiti, in če ga dobi, ga bo rada dala vsem, ki ga bojo hotli poskusiti. Hvala je tolika, da mora vsakega gospodarja mikati po ti klaji. Če le ni več hvale kakor prida. Al vse skušajmo; kar je dobro, obderžimo! Saj tudi od koristnega mačjega repa (Timotejeve trave) pred 20 leti ni pri nas skor noben gospodar nič vedil!

Vred.

kot 112 premernikov zemlje, in po tej prerajtbi se vidi, da obseg njegov ali jedro njegovo presega zemeljni obseg za milijon in 409,725krat.

Da moremo to silno velikost solnca bolje zapopasti, mislimo si solnčno kuglo votlo, v njeni sredi pa zemljo z luno vred, in luno tako daleč od zemlje kakor je res. Solnce je zdaj tako veliko, da se luna ne le lahko v ti votlini okoli suče, temuč da še 42,900 milj prostora ostane od lune do solnčnega okraja.

Nasproti pa je snova ali materija, iz ktere je solnce narejeno, 4krat rahleja kakor je snova zemlje naše, in je po primeri le tako gosta kakor črni ali ebenovi les ali pa rujavi premog. Za tega voljo je solnce le 335,499 težji memo zemlje, ali, če bi solnce in zemljo v g ali, bi na tisto stran, kjer vagamo zemljo, treba bilo 335,499 zemelj položiti, da bi odvagali uno stran, kamor smo položili solnce.

Preiskave na polji slovanske archaiologije.

O gromski sekiri imenovani: „Taran balta-sekira.“

Spisal Davorin Terstenjak.

Kadar germi, rečejo slovenske matere svojim otrokom: „Bežite pod hram, otroci, da Taran balta-sekira na vas ne padne.“

Kadar je Prekmurec jezen, rad zakolne: „Da bi te zadela Taran balta-sekira!“

Kdor „Taran balto-sekiro“ pod streho ima, tega hram je obvarovan strelje. Kadar se je v vas živinska kuga natepla, je treba samo „Taran balto-sekiro“ v vratni stožer zapičiti, in kuga bode pobegnila iz vasi. S „Taran balto-sekiro“ lahko v boji vsako glavo na prvi mah posekaš. S „Taran balto-sekiro“ si lahko dežja sprosiš, ako jo trikrat prek visokega doba veržeš.

Ljudi, kateri v bajo (copernijo) verujejo, na veliki četertek po njivah iščejo „Taran balte-sekire.“ Pravijo, da, kadar germi, pade s černih oblakov na zemljo, in zleti tako globoko v zemljo, da bi človek imel 7 let kopati, preden bi do nje prišel. Al čez sedem let sama pride na svetlo iz globoke zemlje, in srečen, kdor jo najde! Černe šole dijak jo je nekđaj našel in svoji materi dosti dojeva pripravil. Krave so močno vimjale, in vsaka je dala vsaki večer vedro mleka.

Al enkrat je odjahal na pozoji (zmaji, lintvernu) v oblake, in vkradla mu je „bela žena“ sekira. Od one dôbe ni bilo več sreče pri hiši.

Toliko sem zvedel o moči „Taran balte-sekire.“

Kaj bi utegnila ta „sekira“ biti?

Arjanski (indoevropski, indogermanski) narodi so častili Boga groma in bliska. Indi so ga imenovali Pardžanjas. To ime se ujema s slovensko-litevskim: Perkun-om — Perkunas-om: imenom za božanstvo groma in bliska.

Pardžanjas pomenjuje po Pottu: „Der ringsum Erzeugende“, *) ker tudi grom in blisk pospešujeta rodovitnost zemlje.

Al bog groma in bliska ima še druge imena, ktere so nastale večidel ali po blesku in svitu bliska, ali pa po glasu in ropotu groma.

Tako se je pri starih Slovanih tudi bog groma in bliska velel Perun po učenem J. Grimmu od perem = ferio. Nemci so ga imenovali Thor, in to priime J. Grimm stavlja k imenu Taranis, kakor se v Vêdah Indra, indiški Jupiter veli, in h keltskemu Taran, Taranuk, tako so Kelti imenovali boga groma in bliska.

*) Obširnše o tem se more brati v mojem spisu: „Ueber den Gott Jarmogius“ v Mittheilungen des historischen Vereins für Krain. Pis.